

veszi. A templom tiszteletéről szólva ugyancsak az Antiquitates-ból idézi a gyermek Mózesről szóló legendát, aki földhöz vágta a fáraó koronáját.

A példákat folytathatnánk, de talán e néhány utalás is érzékeltetheti: a Biblia hatása a magyar folklórban és a magyar irodalomban olyan témakör, amely még sokban feldolgozásra vár. S különösen a történet, irodalom és folklór iránt érdeklődő fiatal papjainknak van e téren még sok tenivalójuk.

Szem előtt tartva természetesen azt az észrevételt, amely a gyűjteménybe iktatott „Biblia és folklór” című interjú olvasása közben merül fel az olvasóban. Az interjú bevezetésében olvasható Lukács György megjegyzése. A filozófus „a világfolklór egyik legszebb könyvének” nevezi a Bibliát. Kétségtelen: a Bibliában van folklór — is. De nem csak folklór. Van még valami más is, ami alapvetően megkülönbözteti a világfolklór minden alkotásától, a legszebbektől is. Megkülönbözteti más

vallások, még nagy kultúrvallások szakrális írásaitól, sőt más zsidó és keresztény írásoktól is, még ha oly tiszteletre méltóak, megrendítően szépek és igazak is. Tegyük egymás mellé a Genezist és a Talmudot, János evangéliumát és bármely apokrif evangéliumot — meg kell éreznünk a különbséget.

A Bibliából, a mű egészéből és részleteiből üzenet szól, amely a hang és fény más hullámtartományából hatol rajta keresztül mindennapi életünkbe és mindennapi mivoltunkba. Nem is egyszerű és egyértelmű üzenet, hanem szinte minden kornak és minden embernek külön is szóló üzenet olyan szférákból, amelyek felette állnak koroknak, hétköznapiaknak, folklórnak és kultúrának.

Ez az üzenet annál tisztábban zeng és sugárzik, minél alaposabban és megalukvás nélküli tárgyilagossággal tisztázák türelmes és éles szemű kutatók — mint Scheiber Sándor — mindazt, ami a Bibliában egy nép, egy kultúra sajátossága.

SINKÓ FERENC

MINDÖRÖKKÉ*

Van-e, aki ne találkozott volna utak mentén, falvak határában, szőlőskertek hajlatában, szántóföldek tövében és temetőkertekben elárvult vagy éppen virágsokroktól ékes fészületekkel? S ha találkozott, megérintette-e a látvány?

A szerencsésebbeknek gyermekkoruktól fogva természetes ez az útmenti, csendes alázat és a hozzá kapcsolódó gazdag szokásvilág: az áldozócütörtöki kereszttjáró körmenetek, a búzaszentelés szertartásai, a búcsúk közös imái — másoknak kilométereket kell utazniuk csupán azért, hogy meglássák vagy megörökítsék ezeket az emlékeket.

Olasz Ferenc mindönként kutatta fel és gyűjtötte könyvbe névtelen mesterek Krisztus-ábrázolásait. Egyrészt, hogy akinek a mindennapos találkozás elszűrkitette az élményt, azoknak a fotóművészet kiemelő, lényeglátató tulajdonsága segítségével újabb felismerést adjon; a megtapasztalást nélkülözők számára pedig lehetőséget teremtsen a szembesülésre. Törekvését Szabó Juditnak a képekhez illesztett kitűnő szóanyaga, körültekintő szövegválogatás teszi teljessé.

* Fényképezte és összeállította Olasz Ferenc. A szöveget Német Lajos írta. Magyar Helikon, 1978.

Már a könyv indítása megkapó: sziporkázó gabonatóbla fölé magasodó kereszt — harangütés a néma tájban. A következő, kettős lapon hősín mező, benne egyetlen szénfekete sor: emlékezés Nagy Lászlóra. A költő e — kötetbe szánt — verse örökre elmaradt, ránkívzva, hogy mi viaskodjunk azzal a hiánnyal, mellyel ő a *Fejféknak fejfá-*ban (Olasz Ferenc első könyve, a *Fejfék* mottó-versében) szembenézett.

Fordítunk. Ismét a gabonaföld óarany ragyogása, és távolban a harangütés-szerű fészület. Mit sugall ez a „tájba-írt” kereszt? Nem mást, mint kitárt teret, hiszen képzeletünkben végtelenig tágíthatjuk szárait, vagyis azt a határtalan felebaráti szeretetet, amit Krisztus hagyott ránk. Az árváknak, a magányosoknak pedig egy agrafon szerint ezt kell, hogy jelentse: „Ahol egy ember teljesen egyedül van, ott én is vele vagyok.” Ezt a melegséget érezzük az útmenti fészületek ezerarcú Krisztus-ábrázolásain.

Minden műalkotás talány, áhítattal körülvevett, kiapadhatatlan rejtély. Egy-egy útszéli corpus vagy temetői síron levő fészület a helyi közösség ter-

A szövegeket Szabó Judit válogatta. Az utó-

mészetbe rajzolt krónikája, melynek végül is egyetlen kőbe-fába vésője, faragója akadt. Épp ez utóbbiért egyediek, sajátosak a *Mindörökké* kötet Erdélyből vagy a Palócföldről, Veszprém megyéből, illetve Nyugat-Dunántúlról származó feszületei.

Milyenek is ezek a szobrok? Hogyan lel egymásra bennük ember és táj, alak és világ? Miképp vannak beleillesztve az őket körülvevő levegőgégbe?

Erdélyben számtalan fagaragó mester élt (és még ma is szép számmal élnek), különösen Csíkvidéken — de Kalota környéke is bővelkedett bennük — a táj úgy szüli őket, ahogy a Hargita hegyoldalai a fenyőt. Utánozhatatlan szépségűek a mádé- és máréfalvai székelykapuk, éppúgy, mint a fából faragott feszületek. A települések ácsai, kerégyártói, fagaragó mesterei spontán alkotnak: jártukban-keltükben megakad szemük egy-egy kifejező formájú fatörzson, tuskón, hazaviszik és azt teremtik belőle, amit a fa sugall, amit „kilátak” belőle. Így fordulhat elő, hogy a drági Krisztus arca olyan, mint a nyugvó hold, a kolozsgyulai Krisztus-fej meg testétől különváltan van felfüggesztve és vaskos, mogorva arcú. Akad köztük szerkeccével megszabdalt, primitív, gyermeki tisztaságú, mint a nemtelen dési. Van csiszolt, sima asztalos munka is Dés környékéről, kis mellék alakokkal, a jobb és bal latorral. Ezek, akár a verebek, gubbasztanak a kereszt szárán. Kiegészítő díszítésül a szobrokon lemezvirágokat vagy ördögűző csengettyűket, galambokat, s a bádogtetőn csipkeszegélyt látunk, melyeket a tájak más-más képzetele varázsolt oda.

Mi jellemzi az erdélyi kőkereszteket? Végtelen egyszerűség, rajzosság, játékoság (például a mádéfalvai, a csikdelnei) — szinte illanóak, akár a füst vagy az álom, átmennek ezen világon (szárhegyi, gyergyószentmiklósi) — a maga módján mind-mind Krisztusról akar megemlékezni. Krisztusról, aki Isten Fiaként a földre küldetett, élt, meghalt és föltámadt.

Az erdélyi feszületekkel megformálásokban rokonok a palóc területen és Zala környékén levők. Bár anyaguk elsősorban kő (temetői sírkövek), hangütésük mesebeli (például a szendehelyi), figurájuk öreges, szakállas (például a szatóki), vagy haragvó — megkockáztatom — „kacor király” (például a keszegi). Így az egervári imádkozó Mária és a csön-des-derús vasboldogasszonyi Krisztus.

A Pest megyéből való sírkövek corpusai bizarrok: vaskos, szinte oroszlán sörényűek vagy épp könnyed, táncleptűek (például a kosdi).

Merőben mások a Veszprém és Győr-Sopron megyéből származó Krisztus és Mária ábrázolások. Egészen más kultúrkör táru fel előttünk: egyrészt a nyugati pietizmus besugárzásáról árulkodnak ezek a szobrok, másrészt a XVIII—XIX. századi egyház propaganda szerepe miatt dekoratívok (például a vindornyalaki, alsó- és felsőpáhoki), többnyire meghatározható barokk stílusjegyekkel. Némi lyük méltóságot, hatalmat sugall (például a zalaszántói), ugyanakkor megrázó a gyenesdiási temető gazdag szobor áldása, melyek bensőséges prófétáló apostol-figurákat is rejtnek. A nagylózsi corpus a bomló anyag csodája: az asszonyosan erős Mária alig bírja tartani fiának leomló, tehetetlen testét.

És hányféle Mária-arc tündököl, a *Mindörökké* kötet lapjain! Parasztasszony, polgári nő, öregedő arcú és kétségbeesett ifjú asszony, büszke, fiatal szépség, még szinte hamvas, tiszta lány (lásd a csereszintomaji) és a tragikumra érett, a harmadnapot is sejtő gyenesdiási. Megrázó a magyarpolányi fából faragott keresztrefeszítési jelenet a térdeplő poroszlókkal. Nézése közben az jut eszünkbe, hogy a Passió a világ örök ikonja, visszavonhatatlan sebe, de egyben naponta megelevenedő, mindig jelenvaló cselekménye is. Krisztus mindnyájunk számára hordoz jelentést. Vajon helyesen, önmagunkra vonatkoztatottan is értjük-e az isteni megnyilatkozást? Az útmenti keresztetek alkotói a maguk módján erről vallanak. Ezért érdemelnek ezek a szobrok megóvást, törődést és különös figyelmet.

Szólnunk kell a *Mindörökké* szebbnél szebb szövegeiről is. Ritkán olvasott kincsek: kódexek részletei, gyűjtések és a Szentírás idézetei. Szabó Judit kettős feladatot teljesített: az esetek többségében a kép és szöveg gondolati, kifejezésbeli egységét teremtette meg, de némelykor célja épp az ütköztetés volt, pl. a gyergyószentmiklósi elmosódott arcú, elröppenő árnyalak ugyan miképp tesz bizonyosságot az igazságról Jézus Evangéliuma 13,37. sora szerint vagy a kolozsgyulai elárvult Krisztus hogyan beszélhet méltóságról Jób könyve 13,11—12. sora alapján?

Németh Lajos gondos utószava a képeket és a szövegeket egyaránt hitelesíti.

A *Mindörökké* a fotózás művészete is egyben. Olasz Ferenc ügyelt arra, hogy a szobrokat természetes közegükben, fákkal, kusza bokrokkal, mezősséggel, behavazott tájjal időtlen időben tárja elénk és kiemelte kinagyította a lényegest. Különösen sikeres a zalagyömrői páros kereszt-kép: az ágbogak közt feszült mintha vesszők ostromoznák, testét bozót rejti és szenvedéséről az ágak úgynnyira nem vesznek tudomást, mint a környékbeliek, s mint gyakorta mi. Nem szabad elhallgatnunk néhány apró szeplőt sem: a könyvben akadnak rossz befűzések, hibás szellevágások, számozatlan képek — és tudomásom szerint készültek színes felvételek is

(ezekről a *Műzsák* 1978/1. száma is közölt egy-néhányat), melyek az olvasó sajnálatára nem szerepelnek a könyvben.

Végül dicséretes a kötet kompozíciója: egyedülálló korpuszokkal indít, pietákkal, Mária-szobrokkal gazdagít és egy csodálatos kálvária-képpel zár. A szári kálvária jelképesé avatja a könyvet. A fényképen két út látható. Egyfelől hómezőben széles barázdával félrevívó kocsinym. Más irányban egyre szűkebb út fut a stációk határvései között: az egyetlen, mely az igazsághoz vezet.

R. BALÁZS KATALIN

VIVALDI, AZ OPERASZERZŐ*

A zenetörténetben hosszú ideig könyvek és tanulmányok sora jelent meg a 18. századi Velence és Nápoly tündöklő zenei életéről. Úgy hitték a tudósok, hogy a lagunák városából lassacskán Nápolyba tevődött át az opera fellegvára, ám a tengerre épült város munkálta ki azt az új szimfonikus műformát, mely Albinoni és Vivaldi művészetében tetőzött. Csak a legújabb kutatások bizonyították be, hogy Velence megmaradt az opera hazája ezekben a hosszúra nyúlt békés években is, amikor az erős, jól felfegyverzett, nagy tekintélynek örvendő állam hajói áruval megrakodva még zavartalanul járták a tengert, s öt szövetségesül, kereskedelmi partnerként tudni nyereség volt egész Európában.

Ez az olasz zene egyik legfénylőbb százada volt. S a fény, a pompa, a folytonos ünneplés, az ismétlődő rendelkezések új meg új erőfeszítésekre ösztönözték a zeneköltőket. A színházak estéről-estére megteltek zsbongó, várakozó közönséggel, s volt év, amikor húsz új zenés drámát mutattak be. Ma már egyre bizonyosabb, hogy a csúcsára érkező velencei opera egyik legnagyobb alakja ugyanaz a Vivaldi volt, aki csodálatos hegedűjátékával, fényesen vibráló concertoival ünneplést zenésze volt a kornak, hogy aztán évtizedekre háttérbe szoruljon, míg végre a mi századunk második felében megint felragyogott csillogása, s ma a világ egyik legnépszerűbb, legtöbbet játszott zeneköltője.

A magyar hanglezgyártásnak nagy büszkesége és eredménye, hogy „a velencei félhomály muzsikása”-nak (Szabolcsi Bence Vigiliában megjelent tanulmányának szép és találó szavai ezek) leghíresebb és alighanem legszebb operáját a világon elsőnek vette lemeze, méghozzá kitűnő előadásban. Mert ezeket az operákat ma már jórészt csak az előadás, az énekesi bravúr, a karmesteri hozzáértés és a fénylő, tiszta zenekari játék tarthatja életben. A cselekmény aligha! Hisz aki meg akarja érteni, vagy akár csak homályos sejtelmeket akar szerezni a régi görög olimpiai játékok körül bonyolódó L'Olimpiade mondandójáról, alighanem tétova találgatásokra van utalva. A reneszánsz újra fölfedezte a klasszikus antikvitás szellemét, s a rohamléptekkel meginduló filológiai kutatás e szellemiség páratlanul értékes irodalmi és művészeti megnyilatkozásait hozta felszínre. A barokk — melynek Vivaldi egyik legnagyobb képviselője volt — megőrizte ezeket, de a maga képére formálta őket. Metastasio, a szövegíró nemcsak a kor ünnepléti írója volt, hanem igazi tehetség is, aki könnyed kézzel oly bonyolult szövegek könyvet adott át Vivaldinak, hogy azon talán még a szerző sem ismerte ki magát első olvasásra. Épp csak az istenek hiányoznak a végkifejletnél, Olümposz derűs, „nem szűnő nevetésre fakadó” szellemalakjai — akik azért a görög ember számára nagyon is valóságos személyek voltak! —, a „Deus ex machina” jól bevált fogását azonban egy váratlanul felbukkanó ékszer megjelené-

* Vivaldi: L'Olimpiade (Hungaroton, SLPX 11901—03)